

Domáci glasovi

Štev. 52

Lienz, sreda 20. marca 1946.

Leto 2.

SLIKE IZ DANAŠNJE MADŽARSKE

Kdor si še danes predstavlja Madžarsko kot deželo ciganske godbe, puste, čardaša in tokajca, bo moral temeljito spremeniti svoje mnenje, če bo hotel biti dosleden.

Za Budimpešta, to dvojno mesto ob Donavi, ki so ga včasih smatrali "kraljico Donave", si more komaj še lastiti ta priimek. Buda s svojimi častivrednimi starimi palačami, se je spremenila dobesedno v prah in pepel. Nad požganimi zidovi kraljevske palače, se osamela dviga Sveta krona na golem orodju prejšnje kupole ter gleda na cerkev sv. Matije, ki prav tako osamljena štrli iznad razvalin. Pod njo v Pešti, stojijo ob Donavi ostanki zidov dolge vrste hotelskih palač.

Med brezumsko šesttedensko obrambo obkoljenega mesta so Nemci porušili vseh 7 ponosnih mostov. Pred vsako hišo skoraj, v vsaki ulici, vidite zasilne grobove. Tu so zakopani padli ruski, madžarski in nemški vojaki, madžarski civilisti, žene - otroci. Zdi se, kakor, kakor da je vse mesto spremenjeno v pokopališče. Nemo, toda zgovorno obtožujejo ti grobovi zaslepljeno rasno sovraštvo največjega sodobnega malika: zli duh hitlerjevskega poželjenja po oblasti.

DUH NOVE MADŽARSKE. Tej sliki iz prestolnice je podobna slika podeželja, vsaj na zapadu, kjer je vojna najbolj divjala v mestih in večjih krajih. Tu so nacistični "varuhi" imeli časa dovolj, da so tudi z zadnjega posestva odgnali živino ter odpeljali vse premakljive naprave. Tako je nekoč razkošna in cvetoča Madžarska postala najrevnejša država vzhodne Evrope - če izvzamemo Poljsko.

Toda brez olepšavanja: Kljub vsemu, čeprav je opustošena in izkrvavela, to lahkoživo mesto, ta vesela dežela še živi. V Budimpešti so vse trgovine odprte. Vse se dobi, se pravi, bi se dobilo, če zmorete cene. Te pa se iz dneva v dan blazno dvigajo. Kljub temu pa so ljudje, ki jim pri milijonskih vsotah ne postane slabo. Upravičena je ljudska jeza na te ljudi.

Kajti sila je velika. 15 dkg kruha dnevno na osebo. Trikrat v tednu koruzna moka namesto kruha. V dolžih vrstah stoje lačni ljudje vseh slojev pred živilskimi trgovinami, na postajališčih cestne železnice in avtobusov, da, celo pred davčnim uradom se vijejo kače ljudi. Te kače so postale moda, moda revščine. Zakurjena soba, topla kavarna ali restavracija, so redkosti. Niti v bolnicah in porodnišnicah ne kurijo. V mrzlih pisarnah, v zapetem plašču, strnanih čevljih, s ključkom na glavi, tako delajo to zimo uradniki za plačo, ki je precej laleč za cenami živil. Za vozni listek na cestni železnici je cena čez noč zrasla od 3000 na 20000 pengö! Za časopis plačate danes 10000! Najskromnejše kosilo, zelenjadna juha in zelenjava - med obema največkrat ni nobene razlike - stane najmanj 100.000 pengö. In 25 % dojenčkov umre, ker so njihove matere premalo hranjene.

Samo ob sebi je umevno, da vlada izdaja stroge ukrepe proti izkoriščevalcem te bede. Pri racijah ujamejo nekaj osumljencev, črna borza pa cvete še naprej. In bo cvetel, dokler bo trajala inflacija. Pred nekaj meseci so razvrednotili bankovce na 1/4 vrednosti. S tem pa so napravili konca pomanjkanju blaga. In cene se še vedno dvigajo.

DEMOKRACIJA V VRTINCU VIHARJA. Ne moremo se čuditi, če je vse ogorčenje naperjeno proti povzročiteljem te bede, proti nosilcem nacističnega režima in njihovim domačim zaveznikom ter prijateljem. Duška si dajejo v časopisju in pri razpravah proti vojnim zločincem. Pa tudi samega sebe obtožujejo. Kdor bere uvodne članke madžarskih listov, bo čisto presenečen zaradi skoraj pretirane strogosti, s katero bičajo svoje lastne napake. Kar je včeraj še bilo redoljubje - nacionilizem in revizionizem - to danes sramotijo skoraj kot veleizdajo. In besede "reakcija" nič kaj redko ne omenjajo. Pri vsem tem pa občividno pozabljajo na nevarnost, ki jo prinašajo pretirane zahteve, ki obtem slabijo nekaj, kar še danes ni brez realne podlage: jasno je, da je krivcem od včeraj bilo mogoče na tem, da bi iz sedanjega pomanjkanja in bede, ki so ju sami povzročili, delali dobačak in si pridobivali pristašev s tem, da primerjajo preteklost s sedanjostjo.

NEIZMERNE TEZAVE. Da morejo pri tem tudi pokazati na potrebne odgovornih, je še bolj razumljivo, če upoštevamo velike težave, na katere je nova oblast naletela. Ena od teh napak je bila ta, da so takoj po osvoboditvi dovolili prosto trgovanje; nadaljevanje načrtnega gospodarstva se jim je zdela nezdržljiva s pojmom svobode. Tudi tukaj so kmalu stali pred dilemo, ki se pojavi ob rojstvu vsake demokracije: svoboda ali enakost. Pa tudi drugi problemi so se pojavili; naivno so upali, da bo že samo dejstvo, da se Madžarska demokrati- zira zadostovalo za odstranitev vseh vzrokov iz preteklosti, ki so vodili do nasprotij do sosednjih držav. Če bi že morali spremeniti svoje mnenje z ozirom na masovne izgon Madžarov iz Slovaške, vendar je le prišlo do sporazuma s Prago, da bodo zamenjali število na Slovaškem živečih Madžarov za isto število madžarskih Slovakov.

Izid volitev je dobro znan. Kljub temu pa so marksistične stranke, ki so sicer v manjšini, na marksističnem oddelku državnega aparata nesorazmerno močno zastopani - kot je to v "Vrhovnem gospo- darskem svetu", ki je danes tako važen in ki razpolaga z izrednimi pooblastili. V tem Svetu so razen predsednika, ki je član stranke ma- lih kmetov, izključno sami marksistični ministri. To je deloma razumlji- vo, ker ostale stranke želijo deliti odgovornost z drugimi.

Jasno je, da ta splošna zahteva vodi do kompromisov. Morda so se v inozemstvu čudili, ko je narodna skupščina soglasno odpravila tisočletno kraljevino in proglasila republiko. Toda če hočemo stvari prav razumeti ne smemo spričo sedanjega splošnega pomanjkanja prezreti, da je največja zapoved stari pregovor: *Primum vivere, deinde philoso- phari* - Najprej živeti, potem filozofirati!

SOCIJALNE REFORME, ki jih sedaj izvajajo na Madžarskem niso tako te- meljite kakor drugod. Kar se tiče socializacije, delokroga obratnih zaupnikov, davkov in podobnega, se čudimo, da so mnogo zmernejši kakor pa v Franciji ali na Češkoslovaškem. Kljub vsem prejšnjim dohodkom proti "švabom", so tudi v tem oziru opustili mi- sel na splošen izgon teh ljudi in so rajši zavzeli stališče, da je tre- ba kaznovati le posameznike, kar je bolj človečansko.

AGRARNA REFORMA. Najradikalnejši uspeh je gotovo agrarna reforma, ki jo je sklenila v Debrecenu začasna skupščina in ki jo je nova skupščina potrdila. V narodni skupščini v Debrecenu so ime- li večino marksisti, ker so sindikati veljali kot posebna stranka.

Agrarna reforma določa, da se razlastijo vsa posestva preko 1000 johov brez odškodnine; posestnikom, ki so imeli manj kot 1000 jo- hov, so pustili 100, če je dokazal soudeležbo pri odporniškem gibanju,

pa 300 johov. Pridobljeno ozemlje so razdelile komisije, ki so jih agrarni interesenti sami osnovali. Dodeljevali so do 5 johov malim kmetom in poljedelskim delavcem. Razen tega so poddržavili vsako privatno gozdno posestvo, ki je bilo večje od 10 johov.

Na ta način je madžarska država najbrž največji podjetnik odnosno veleposestnik v Evropi za Sovjetsko zvezo. Danes je še pre-zgodaj, da bi mogli videti posledice reforme, ki je vsekakor globoko posegla v gospodarsko in socialno zgradbo te države.

Kakšno stališče pa zavzemajo do vsega tega madžarski katoličani? Poskusi, da bi osnovali novo, na demokratični podlagi stoječo krščansko stranko, so dolejš propadli; morda najbolj zaradi notranjih nasprotstev med naprednimi katoličani in "Wolfovci", ki deloma še vedno odlučujejo. Verjetno bo še dolgo trajalo, predno se bo iz sedanjih težav izmotalo trdno gibanje, ki bo moglo brez tožbe strniti čakajoče mase v trden blok.

Zaenkrat ne razpolagajo madžarski katoličani z nobenim dnevnikom. Na drugi strani pa ni izključeno, da jim bodo ravno to, da v teh sedanjih težkih časih nimajo odgovornih mest, morebiti ne-koč volilci šteli v dobro. ("Die Furche", od 9.III.1946.)

AMERIKA PRED IZČRPANJEM ?

Američani so postali zaskrbljeni zaradi velike potrošnje prirodnega bogastva v njihovi deželi. Lesa, železne rude, petroleja itd. je vedno manj. Zvedajo se, da denar in zlato samo nič ne pomenita, še nimata močnega narodnega gospodarstva in prirodnih bogastev za podlago. Pred vojno so še govorili, da bo Hitlerjev oboroževalni načrt propadel, ker Nemčija ni imela zlatih rezerv. Toda resnica je bila precej drugačna.

Združene države imajo okoli 20 % svetovnih petrolejskih zalog. Med vojno je Amerika dala 80 % petroleja, ki je bil potreben, da so Združeni narodi spravili Nemce in Japonce na kolena. Amerika ima zdaj, kakor računajo, 21 milijard sodov petrolejskih zalog. Vsako leto jih porabi 1,700.000.000. Zaloge bodo torej trajale še 12 let.

Amerika ima sicer še veliko neodkritih petrolejskih ležišč, ki jih bodo v teku prihodnjih 30 let še odkrili. Toda od leta 1938 do danes porabi Amerika veliko več petroleja, kakor pa odkrijejo novih ležišč.

Nekateri pisatelji in strokovnjaki za petrolejsko vprašanje celo zatrjujejo, da bo Amerika postala država, ki bo morala petrolej uvažati, namesto, da bi ga izvažala. Sintetična proizvodnja petroleja bo sicer stvari popravila, vendar je silno draga.

ZELEZNA RUDA. Združene države imajo skoraj neizčrpne zaloge slabe železne rude, ki je niti ne izrabljajo. Pač pa so z dobro železno rudo dvignile proizvodnjo jekla na skoraj 100 milijonov ton na leto.

Ta dobra železna ruda je skoraj vsa potrošena. Znani rudnik Mesabi Range v Minnesoti pridela 65 % ameriške železne rude. V 90. letih, odkar rudnik deluje, so izkopali 2,100.000.000 ton železne rude. Neizkopane je še 1,250.000.000 ton.

Ko bo ta rudnik, ki ima najboljšo rudo na svetu, popolnoma izrabili, bo sicer Ameriki ostalo še veliko rudnikov železne rude, vendar bo vsa slabše kakovosti ter bo zato tudidržja za predelovanje v jeklo.

OSTALE RUDNINE. Ameriškega svinca bo zmanjkalo v 12 letih, srebra v 11, cina v 19 in bakra v 34. Živega srebra imajo celo samo za 1 leto in mangana za 2, tungstena za 4, pravtako platine, bauksita

za 9, azbesta za 3 ter nikla in kroma za manj kot 1 leto.

KAJ PA POTE? Vse te številke seveda veljajo za trgovsko izkoriščanje rudnin. Potem bodo morali poiskati rudo v manj ugodnih okoliščinah. Res pa je, da so smotano že vso pobrali. Amerika bo imela še vedno dovolj rudnin, vendar bodo precej dražji in tudi slabše kakovosti.

REŠITEV - PREMOG. K tej žalostni sliki rudninskih zalog Severne Amerike pa je treba dodati vprašanje premoga. Skoraj vsa Amerika ima toliko premoga, da ga v 4300 letih ne bodo izčrpali, če ga bodo črpali s sedanjo naglico.

IZSEKANI GOZDOVI. Američani so se pač vdali v usodo, da gledajo posušene petrolejske vrele in izčrpane rudnike. Ne morejo in nečejo se pa sprizgajati s posekanimi gozdovi.

Doslej še niso našli gradiva, ki bi lahko nadomestilo les. V Ameriki pa so posebno za časa vojne porabili veliko več lesa, kakor ga zraste. Leta 1909 je bilo v Severni Ameriki 2,826.000.000 kub. čevljev stoječega lesa. Zdaj, ko je končala vojna, imajo Združene države le še 1,300.000.000 čevljev lesa. V 35 letih so torej Američani izrabili 60 % svojih gozdov (gozdna površina Pohorja v Sloveniji se je v letih med vojnama znižala za 30 %). Danes porabijo Američani dvakrat toliko lesa, kakor ga zraste. Danes padajo drevesa že v zadnjem ameriškem pragozdu.

Amerika bo imela še vedno dovolj dreves za posek. Toda ta drevesa bodo slabše kakovosti, ali pa rastejo visoko v gorah in na strmih pobočjih. Podiranje tega drevja bo veliko dražje in lesni izdelki vedno bolj redki.

= : = : =

RAZPUST BEGUNSKIH TABORIŠČ NA AMERIŠKEM ZASEDBENEM PODROČJU. delu težka izguba. Novoimenovani profesor slavistike na dunajski Amer. zun.minister Byrnes je v so-univerzi, dosedanji profesor v bote izjavil, da se zunanje mini-Gradcu, dr. Bernd von Arnim, je po strstvo in vojno ministrstvo Zdruteški bolezni umrl. Njegov glavni ženih držav bavita z razpustom beučni predmet je bila bolgarsčina gunskih taborišč v ameriški zasedbein pa njej sorodni jeziki, posebno ni coni Nemčije in Avstrije. Pred turko-tatarščina. ("Die Presse" od dvema mesecema so cenili število 9.III.1946.) teh ljudi na 550.000. Tem bi dali

na izbero - je dejal Byrnes - ali se vrnejo domov, ali pa da se izse-V KATOLIŠKA AKCIJA V AMERIKI. lijo iz ameriške cone. ("Die Neue Zeitung" od 17.III.1946.) teden medameriške KA, ki mu je sv. Oče poslal svoj posebni blagoslov. Udeležuje se ga 17 ameriških re-

ATENTAT V TRSTU. Tretji po čipublik. Obravnavajo ta-le vprašanja: mu najvišji častnik jugosl.repara-uhovski poklici, apostolat med de- cijske komisije v Trstu, major Sta-avci, propaganda in izobrazba vere, ne Cunder, je bil v petek ustreljen,propaganda in izobrazba morale, ko je s svojo ženo zapuščal neko vzajemno sodelovanje vseh KA v Ame- restavracijo. Nek civilist, ki je riki. Zborovanjem predseduje sam bil v njuni družbi, tudi član ko- apostolski nuncij.

misije, je izjavil, da so tudi nanj streljali, a da je ušel. Zaradi za- JUGOSLOVANSKA NARODNA SKUPŠČI- slišanja so aretirali nekega Hrva- NA so bo 20. marca zbrala k izredni ta. ("Die Neue Zeit" od 17.III.46.) seji. Tako poroča belerajski dopisnik agencije AND. ("Salzburger Nach-

SLOVANSKO JEZIKOSLOVJE je za- richten od 16.marca 1946.)